

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye'nin Sartlari Açısından Siyasal Partiler Rejimine Bir Bakis

AUTHORS: Bahri SAVCI

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37324>

TÜRKİYE'NİN ŞARTLARI AÇISINDAN SİYASAL REJİMİNE BİR BAKIŞ (1)

Prof

I

Siyasal partiler rejimi ne demek ola

- I — Siyasal partiler rejimini tâyin ve tavsif .
- II — Genel olarak, bütün siyasal faaliyetlerin
cağı statü de, rejime dahildir

II

**Siyasal partiler rejimini meydana getiren
mütalâası**

- I — Kuruluş :
- 1 — Siyasal ortam

- b — İki parti sisteminin özelliği
- c — Siyasal ve sosyal bünyeye göre iki parti sisteminin doğurduğu sonuçlar
 - i — Siyaseten gelişmiş ülkelerde iki parti sisteminin sonuçları
 - ii — Siyaseten az gelişmiş ülkelerdeki sonuçlar
- B — Çok parti sistemi içinde durumun değişmesi :
 - a — Bu durumu doğuran, gelişen sebepler
 - b — Çok parti sisteminin özellikleri
 - c — Çok parti sisteminin doğurduğu sonuçlar
 - i — Siyaseten gelişmiş ülkelerdeki sonuçlar
 - ii — Siyaseten az gelişmiş ülkelerdeki sonuçlar
- C — Tek parti sistemi içinde durumun değişmesi :

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

- VI — Disiplin bağı :
- VII — Parti faaliyetleri:
- 1 — Parti faaliyetlerinin şeması
- A — İç faaliyetler
- B — Dış faaliyetler
- a — Kamu oyunu etkileme ro...
- b — Seçimlerde rolleri
- c — Parlâmento üzerindeki ro...
- d — Hükûmet üzerindeki roll...
- 2 — Parti faaliyetlerinin demokratize bir
doğru gelişmesi
- 3 — Bu demokratik mahiyet içinde, part
lerinin sınırı
- A — Genel olarak düşünülebilen de
sınırlar
- B — Bu sınırların gerektirdiği tedb
tışma konusu olmuştur
- C — Siyasal partiler faaliyetlerini
bileceğimiz realist tedbirin pr...

ve kesin bir gelişme istidadı içinde bulunan şa gözden geçirmesi gerekir. İşte, bu gereğe uymal sözünü ettiğimiz gelişme çizgisi üzerindeki şa sal partiler rejiminin unsurlarını incelemek ve reken tadilleri, bu tadilleri yapacak zihniyet de melerini gözden geçirmek istiyoruz.

I

Siyasal partiler rejimi ne demek ola

I — **Siyasal partiler rejimini tâyin ve tavs** siyasal partiler rejimi dendiği zaman, onun kuru lerini kapsayan bir ortam; bu ortamı meydana g usul akla gelmek gerekir. Bu; esas itibariyle bi kukî sistematige göre tanzim edilmiş olabilir. B memiş olabilir. Siyasal partiler rejimini meydan surlar, bilhassa Anayasa — Dernekler mevzuatı başta olmak üzere, türlü kanunlar da ele alınmış ülkenin siyasal partiler rejimi, yönü ile — vey büyük bölümü ile — pratiklere, tatbikatta, hatta tecellilerine dayanmış bulunabilir. Nitekim, biz, jimimizi tâyin ve tavsif eden unsurları, literatürd tan ve nihayet, pratiklerden ve hattâ, belli zihni davranışlardan çıkardık. Buna göre :

Siyasal partiler rejimi; partilerin kuruluşla

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

ve teşkilâttır; bunun kurulup harekete geçmesi, unıdır. Siyasal iktidar deyiminin günlük kullanma da, hükûmet ve onun karar verme gücü imkânıdır.

Söz konusu olan bu âmme hizmetlerinin de, toplumda, toplu yaşama biçimine, toplu yaşama kamu oyu dileklerine en uygun bir mahiyet içinde sı, çözülmesi, yönetilmesi gerekir. Bunun için de, lce — yani siyasal iktidara — bizzat halkın etki Halkın, siyasal iktidarı etkilemesinin en rasyonel da, halkın siyasal iktidarı kurulmasına katılması, lemesi, değişmesini sağlaması faaliyetinde bulunm

İşte, siyasal iktidar ile halkın münasebeti bu ibarettir : Hizmetleri, meseleleri, ihtiyaçları tes tatmin edecek gücün, - teşkilâtın - siyasal iktida katılarak, uygulanmasını izleyerek, değişmesini sağ etmek...

İşte bu da, ancak, siyasal parti denen vâkıa ile

Bir başka deyimle, daha kısaca belirtmek ge ki; siyasal iktidar vâkiası ile halkın, geniş bir m Demokrasielerde, bu münasebet gereğince, siyasal halk geniş ölçüde katılır. Siyasal iktidar vâkiasına da; halkın bu vâkıanın kuruluşunda, faaliyetinin iz lenmesinde mümkün olduğu kadar direkt bir rol o

Hizmetlerin ve meselelerin, halk dilek ve iktidarının bir mahiyet içinde tesbiti ve tatmini için siyasetin halkın katılmasını sağlamasının yolu, aracı ise, siyasi partiler, yasal partiler, hem bizzat bir seçmenler grubu tarafından bu teşkilâtta yer almayan seçmenlerin genel meclisi hakkındaki dilek ve arzularının iltihakından ibaret olan belli bir grubu; toplumu ilgilendiren hizmetlerin yanında bir hükûmet politikası kurup uygulamak, hükûmet politikasını etkilemek için, bir siyasal parti birleşirler. Doğrudan doğruya bu birleşmede yer alanlardan bir bölümü de — ki bunlar, bizzat bu siyaseti kuranlardan daha da çok olabilir — söz konusu politikasını etkilemek üzere, partiyi kuranların genel meclisi — siyasal parti yoluyla — kendi dilek ve ihtiyacını. Böylece, bekleme ile, siyasal parti, seçmenlerin halk dilek ve ihtiyaçlarını, siyasal iktidar katında bir araç olmuş olur.

Demek ki, siyasal partiler rejiminin mütemmelen daha baştan, onun, bir realite, bir zorun olduğunu görürüz.

Ayrıca, siyasal partiler rejimini de, halkın siyasete katılmasını en iyi biçimde sağlayacak, ve binaenaleyh en iyi etki altında tutacak yolda kurma amacı ile me zorununu kabul etmiş oluyoruz.

II — Genel olarak, bütün siyasal faaliyetlerin tümü de, bu rejime dahildir : Yukarıda, parti açısından

II

Siyasal partiler rejimini meydana getiren
mütalâası

I — Kuruluş :

Partilerin kuruluşu olayına, idareler, başlan-
ku ile bakmışlardır. Nitekim, siyasal münasebe-
leşmiş ülkelerde, idareler, hâlâ, bu kuşku ve k-
mışlardır. Kendi gruplarından, veya kendi grup-
ce niteliğini muhafaza edenlerden başkasından
Ama, gün geçtikçe, partilerin kuruluşu olayı,
mektedir. Bu sebeple de, bu kuruluş, gün geçtik-
tadır.

Türkiye'de, siyasal partiler rejiminin bu i-
ortamdan, sosyal ortamdan ve kutuplaşmış pa-
parti sisteminden gelen âmillerle, bir takım, zo-
şısındadır. Bunların, sosyolojik, siyasal ve huk-
lenmesi gerekir. Ancak bu incelemeden gelecek
işini, akla daha yakın, ihtiyaçlara daha uygun o-
kün olabilir.

Türkiye'de de, her yerde olduğu üzere, belli
etrafında bir grup insan birleşince, partiler kur-
tidarı elde etmek ve bu yol ile fikir ve menfaa-
gerçekleştirmek istemektedir veya hiç olmazsa;
nı yasama organlarına, diğer resmî yerlere yer-

Ama, sosyolojik bakımdan, bir parti kurma karmaşık unsurların bir araya gelmesiyle mümkün kurabilmek için; kurucularda ve üyelerde, teşkil propagandayı devam ettirebilme gücü, aracı, par başka; elverişli bir siyasal ve sosyal ortam ve bu mak üzere, elverişli bir parti sistemi de olmak ger

1 — **Siyasal ortam :** Siyasal partilerin kurul bir siyasal ortama ihtiyaç vardır. Parti, bir fikrin Parti kurabilmek için, siyasal ortamın, her hangi lanmasına elverecek bir hürriyet ortamı teşkil et

Bu, Türkiye için, bilhassa böyledir. Çünkü, T ten halk dileklerine ve ihtiyaçlarına tekabül edeb lek ve ihtiyaçların sızdığı halk katlarına inmek ge rına da yukarıdan aşağıya doğru bir ameliye ile bizzat, halk katları içinde yükselterek, aşağıdan liye ile inilir. Bu da, halk katlarına çekici gelec katları içinde yaşayarak, onlar tarafından benim kavuşması yolu ile mümkün olur. O halde, gerçek ne ve ihtiyaçlarına tekabül eden partiler ve onlar sal hayata kavuşmak için, her fikri muteber, mâl sal hürriyetçi ortam gerekir.

2 — **Sosyal ortam :** Son bölümde göstereceğ esseselerini, gene burada göstereceğimiz üzere, şil luyla işlerinden alakoyumama şartı mahfuz kalma makbul ve muteber sayacak bir siyasal ortam, hi val ortamın ürünü olarak ortaya çıkabilecektir.

SIYASAL PARTİLER REJİMİ

Özetle, siyasal ortam gibi, sosyal ortam da plüralizmak gerekir. Türkiye'yi buna doğru götürmek gerek. münasebet tarzını, şimdiye kadar var olan ilkel ziraat münasebet tarzı — yani istihsal ve hayata hâkim ağa ziraî istihsal unsuru olarak mevcut olan zürra, zanaat gibi meslekleri kapsayan halk grubu arasında ve bu s kadar, yeniliklere kapalı, hareketlikten uzak, kültür bancı yurt ve dünya olaylarına lâkayt münasebet t tan çıkarmak; sanayileşmiş toplumlardaki görevlerc lek ve menfaat gruplarının birbiriyle iş - kültür - da sebetleri kurdukları zengin ve çok yönlü bir tarza d gerekir. Ancak böyle bir sosyal yapı plüralizmi içind lizme ulaşılır ve ancak böyle bir ortam içinde, her siy olarak kurulmak imkânını elde eder.

3 — **Parti sistemi** : Ayrıca, parti sistemi de, si ortam plüralizmini bertaraf edecek bir sistem halinde Yani, parti sistemi, iki parti sistemi halinde olman parti sistemini istediğimiz gibi tesbit etmek elimizde ş u veya bu istikamete teşvik etmek elimizdedir. Part sal akımlara doğru kendi sistemlerini getirirler : Yan akıma ve zihniyete göre, bir ülke, çok parti veya iki benimser. Fakat, bizde, bilhassa seçim sistemleri yo çok parti sistemine elverişli bir zemin hazırlayabiliri döney, kendi genel siyasal akımlarının, küçük parti hale getirip, iki parti etrafında kutuplaşmayı teşvik e Fakat, gerekirse, seçim sistemi üzerine etki getire

Demokrasimizi halkın malı olma niteliğine sistemini bulmamız için, mevcut klâsik parti sistemumun alacağı farazî mahiyeti şöyle gösterebiliriz.

A — İki parti sistemi faraziyesi içinde durur.
Önce, hemen şunu belirtelim : Parti sistemi teriminin parti sayısını ifade eder. Parti sistemi deyimi yerini kullanabiliriz. Fakat siyasal edebiyat, deyimi kullanılmaktadır. Fakat, bu sayı da, bir mutlak sistem etmez. İki parti sistemi vardır, dediğimiz zaman — ve ancak — iki parti vardır, demek istenir. Parti sistemi, parti sayılarını ifade eder. İki parti hayatında başlıca iki partinin rolü olmasını ifade eder. sayı, fiilî olarak, ikiden fazla olabilir, fakat bu bir tanesi, siyasî hayatı etkileyorsa, sevk ve idare eder. yata, ancak iki partinin iktidar - muhalefet ikiliği halinde yürüyorsa sistem, iki parti sisteminden

a — Bu durumu, doğuran, geliştiren sebepler mi, sosyal yapı, sosyal zihniyet, siyasal şartlar, türlü âmillerin itişisi ile meydana gelir. Bunları, teriminin yeri burası değildir. Partiler kanalıyla halkın malı haline getirme amacına ulaşmak için Türkiye Cumhuriyeti'ni incelerken, bilinmesi gereken bazı hususları etmemiz de gerekir. Buna göre :

i — İki parti sisteminin doğması ve gelişmesi

ii — Demokrasi geleneğinin; ikili bir zıtlaşma anlayışı içinde kurulup gelişmiş bulunması da ni davet eder.

Gerçekten, bazı ülkelerde demokrasi, bazı m yerleşmesi ve hükûmet etme sisteminin, buna gö lelerle ayarlanması şeklinde kurulmamıştır. Me fikre tarih içinde sürekli olarak karşı gelmek; m bir sisteme muhalefet etmek suretiyle ve ihtiyac mıştır. Bir başka deyimle, demokrasi, mevcut ve mi, bir alternatif ile değiştirmek, hiç olmazsa, tac mek ameliyeleri sonucu olarak gelmiştir. Mese demokrasi, krallığa karşı gelmek; «Taht» ın üstünlü man» ın üstünlüğünü getirmek; hükûmet sistemin lamak ameliyeleri ile gelmiştir. Demokrasi, siyasal ikilik halinde başlayıp devam etmesiyle kurul Tarih, tabii akımını yürütmüş, bu ikili savaşıma, r tidar - muhalefet savaşı» ikiliği halini almıştır. Pa kabül etmek üzere, bir ikilik kazanmıştır.

iii — Demokrasiyi, çoğunluğun idaresi olarak rüşte, nazariyede ve pratikte, bu çoğunluğu kur partiden birinin iktidarda, birinin muhalefette k bulmuştur. Her zaman iki partiden birinin çoğunl halefeti, bu demokrasi gereğine göre kolayca teş mesi için, fikir bölünmelerinin olmaması, yani, c

Gerçekten, Türkiye'de, her şeyden önce Mu ile başlamış bir ilerici espri, zihniyet vardır. İslâmî, Orta Asya telâkkilerine dayanan bir tu O halde, siyasal parti rejiminin, bnua göre şek da, iki parti sisteminin yerleşmesidir.

Keza, Türkiye'de demokrasi, Halife - Sulta üstünlüğü yerine, halkın, milletin hükûmeti v olan parlâmentonun üstünlüğünü kurma ame mış ve gelişmiştir. Bu suretle, siyasal savaş, ikili gelenegini kazanmıştır.

Nihayet, Türk aydınları zihniyeti de, demo idaresi olarak anlamağa pek elverişlidir. Binaen kurmanın en kestirme ve rasyonel yolunun da, duğunu kabul, onlara sempatik gelmek gerekir.

Ve en nihayet, demokrasinin gerektirdiği ç kurmanın seçim sistemi olarak en rasyonel yo basit çoğunluk sistemi olduğu fikri de, Türk ay yim gelmek gerekir. Esasen, gelenek de, 1961 se yolda kurulmuştur.

Binaenaleyh, Türkiye'deki mevcut şartların, Türkiye'deki siyasal partiler rejiminin bir unsur getirdiğini kabul etmek gerekir gibi gözükmekte

Fakat iki parti sisteminin doğurduğu sonuç meden bir tercih yapmamak gerekir. Bu noktay

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

suretiyle, kendi bünyesinde, hükûmet istikrarı nite eder. Bu, hükûmeti devam ettirme kolaylığı niteliğidir.

iii — İki partili sistem, icra kuvvetine bir üstünlüğünü de ihtiva eder. Çünkü, bu sistemde, alternatif seçim zaferini kazanmış olan, meclis çoğunluğunu teşkil eden parti, meclise de hâkim olacaktır. Ona da, yani bu partiye de, parti disiplini yoluyla, hükûmet hâkim olacaktır; hükûmeti kurma kolaylığını, hükûmeti istikrarla devam ettirme kolaylığını ihtiva ettiği gibi, hükûmetin icra kuvveti yoluyla meclise hâkim olması kolaylığını ihtiva eder. Bu sistem, icra kuvvetine üstünlük sağlama niteliğini de ihtiva eder.

c — **Siyasal ve sosyal bünyeye göre, iki parti sistemi** : İki parti sistemi, bu özelliklerinden dolayı bazı sonuçlar doğurur. Bu sonuçlar, siyasal ve sosyal gelişmişlik veya gelişmişlik içinde bulunmasına göre ayrı olur. Burada, ülkeleri, siyasal ve sosyal bünyeye göre gelişmiş veya az gelişmiş diye tavsif etmenin zorluğunu tavsife yarayacak ölçüyü, şöyle vermenin mümkün olduğunu görürüz : Seçmenlerin ve seçilenlerin, bir demokrasi teorisiyle ilgili fikir beyanı az çok bildiklerini; seçimlerin, bu fikir beyanının ışığında geçtiği; demokrasi tatbikinin, bu fikir beyanı ışığında bir süreklilik istidadı gösteren bir yaseten gelişmiş ülkelerdir (tabiî, demokrasi teorisiyle ilgili fikir beyanının ne olduğunu; bu fikir beyanının

gelmiş olabilir. O zaman, iki parti sisteminin ha etme kolaylığı, pek olmaz. Binaenaleyh, icra ku niteliğinden yararlanmak da, pek mümkün olmaz bir farkla bir çoğunluğa dayandığı için, büyük o ken tereddüt eder. İki parti sisteminde de mevcu nin desteğini elde etme ihtiyacını duyar. Kendisin iktidarı işgal etmiş bulunan parti hükûmetinin bî şebbüsleri karşısında, muhalefette, ademi mutab jik olarak da artar. Bu da, her şeyin itidalli bir m de mümkün olduğu yerleşmiş demokrasilerde âc malara yol açar.

Şimdi, mütalâaların bu noktasında, Türkiye' kiye, siyaseten gelişmiş sayılamaz. Binaenaleyh, ik mes'ut sonucu, yani, hükûmeti devam ettirme ve ü me kolaylıklarından gelen büyük icraata girişme f aynı ile doğmaz. Hele, iki parti sistemine rağmen, lerden birisinin kazanacağı çoğunluk, bir kaç fark bî çoğunluk halinde kalırsa, muhalefette görülece ademi mutabakat hali, son derece şişecektir. Bu da derece artıracaktır. Az farklı bir iktidarın, gene c olan bir küçük partinin desteği ile büyük operasyo linde, bu operasyonlar, gerçekte, ancak o küçük rinden ibaret kalacaktır ki, psikolojik ademi mutab sek olan muhalefetlerin direktmesi, bu takdirde dah da olacaktır.

mutlakiyeti», «oligarşi hâkimiyeti» haline dönecektir. İktidar suiistimalleri ve demokrasi sapmalarına yol açar.

Bu hükmü, daha geniş tafsilât ile doğrulamaya çalışalım. İki partili sistem içinde, 1950-60 arasında, D. P. nin iktidardaki bir dönem, iktidar temerküzü örneğini işaret etmekle yetinir.

İkinci sakıncaya gelince : İki parti sistemi, fikirleri, esprileri, esprasyonları da, iki nokta üzerinde kurulu. Bu, doktrin ve program kutuplaşması demektir. İki parti içindeki siyasal görüşler, doktrinler, zengin nüanslı olamazlar, yaşayamazlar, siyasal gidiş üzerinde etkili olamazlar. Bütün nüanslı düşünceler, nüanslı doktrinler, bu nüanssız olarak, iki ana doktrine, programa münferit olurlar. Memleketinde, yeni ve denenmemiş çözüm yolları aranmaz. Yeni ve denenmemiş çözüm yolları getirici fikriyatta, basitliğe uğrar; bir genel görüş içinde, kendi denenmemişlik niteliği veren rengini kaybeder.

Gerçekten, iki parti sisteminde, her hangi bir ağırlık mensuplarının oyu ile değil, siyasal savaşın merkezinin bulunduğu noktada bulunan bağımsız seçmenlerin oyu ile seçimi olur. İçin, Prof. Smith'in pek güzel belirttiği üzere, bu sistemde bu ölü noktada bulunan seçmenlerin esprasyonlarına ve denenmemiş meseleleri ortaya atmak cesaretini göstermez. Yeni meselelerin, denenmemiş cür'etli, ilerici çözümler ortaya atılması, zaten, zaman zaman ortaya çıkan iki partilerin görevidir. Eski ve büyük partiler, yeni me-

kirler hayatının, böyle kapalılığa, darlığa düşme Buralarda, çok parti sisteminin küçük partilerin yeni, denenmemiş, ileri, cür'etli fikirler getirmen ra uğrayabilir.

Durumu Türkiye şartlarına taşıdığımız zar bul etmemiz gerekecektir : Türkiye, 1946 - 60 diği sonuçlara göre, şeklî bir çok parti sistemi ti sistemi şeması altında yaşamıştır : D. P. - C kalmıştır. Vâkıa, diğer küçük partiler de olm yeni fikriyatların getirdiği, yeni ihtiyaçları ço gereken yeni çözüm yollarının getirdiği ayrı fels lar olmamıştır. Bunlar, D. P. den kopmalarda Felsefî temelleri, anatomileri, D. P. rengini mul sî sebeplerden, taktik sebeplerinden ve bir mil hâsıl olan merkezî liderlik mükellefiyet gidişini muşlardır. Onun için, biraz müsamahalı bir teş de esas durumunun, C. H. P. tezi ile, ona vâki D ettiği ikilikten ibaret kaldığını söyleyebiliriz.

İşte bu durumdur ki, — türlü âmillerin ile — bu süre içinde, siyasal savaşı, yeni, cür'e ları arayan, yeni meseleler getiren unsurlardan Şimdi, tekrar bu yoksunluk içine düşmek, veya üzere, iki parti sistemini, çağrıcı, itici, geliştirme tirmeğe kalkmağa lüzum yoktur. İki parti siste nuçlar, Türkiye için elverişli değildir. Türkiye,

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

i — İki parti sisteminin doğması ve gelişmesi noanslarına önem veren bir plüralist hürriyet zihniyeti olması gerekir. Böyle bir zihniyet içinde, birbirlerini noansla dahi olsa ayrılmış bulunan fikirlerin, bu yaşaması zihniyetinin devamı gerekir.

ii — Seçim sisteminin de nisbî temsil (veya ikili sistemi) esasında olması gerekir. Bu sistemde, seçimin hemen her türlü fikirlerin meclise gelmelerini kolaylaştıranla beple, bu fikirler, parti halinde teşkilâtlanıp toplulukları etkileme işine, ümitle, az çok şansla girişirler.

b — **Çok parti sisteminin özellikleri :** Bunlar dikkatli parti sisteminin gösterdiği özelliklerin tersinden ibarettir.

i — Mecliste hemen hiç bir partinin hükûmet kurmadığından hükûmet kurma zorluğunu, iktidar münaveretini ihtiva eder. Bu yüzden hükûmet, koalisyon ile idare edilmektedir. İşte bu koalisyonları kurmak zordur.

ii — Müstakar hükûmet zorluğunu, imkânsızlığı bünyesinde çifte muhalefet beslemek zorundadır. Ya da bir muhalefet vardır; hem de, bizzat hükûmet içi muhalefet vardır.

iii — Parlâmento üstünlüğü niteliğini de ihtiva eden hükûmete üye veren partilerin meclis grupları, bu üyelere her zaman hükûmetten çekebilirler. Bu, meclisin, hükûmeti denetleyebilmesini sağlar.

ne kapılır. Fakat, memleket, siyaseten gelişmiş de hürriyet şeması içinde, hürriyet temeli üzerinde kâl içinde kalma istidadını kaybetmez. Siyasal redd ıkkalmak şartıyla ıslah edilmek istenir. Siyasal parti rejimi gene sürer. Demokrasi teorisinin seçimler gene yapılır. Yalnız, iş görmeğe istidat bir icra uzvuna ulaşmak; ona icralarda bulunmak istenir.

İşte, buna da, ülkenin, zaten, siyaseten geliş gelen «Hürriyet geleneği» yüzünden varılır. Öyle tem, fikir nüanslarını muhafaza ederek yaşatan politik ortamı teşkil etmesi yüzünden, hürriyet geleneğini de doğurmuştur denebilir.

Özetle; çok partili sistem, bir yandan, hükûmlüğünü doğururken; öte yandan, hükûmet müessirliğini siyasal hürriyetler içinde kurmağa elverişli bir ortamın yerleşmesine sebep olur. Öyle ki, artık hükûmet totaliterlik şekilleri içinde arama ihtiyacı duyulmaz.

Durumu, Türkiye açısından ele aldığımız zaman, siyaseten gelişmişlik içinde sayılamıyacağını söyleyebiliriz, çok partili sistemin, siyaseten gelişmiş ülkelerin, burada da olduğu gibi hâsıl olacağı faraziyesizdir. Ama, bu sistemin vardığı koalisyon hükûmet müessiriyetsizliği getirmesi hali, bir maddi olarak, Türkiye'de de olduğu gibi gerçekleşecektir. İ

bir çok fikirlerin bir arada bulunmasına verdiği hürriyet geleneğinin yerleşmesine sebep olmaktadır.

Hürriyet geleneği yerleştikçe de, çok parti sistemlerinin — bilhassa yeni partilerin — yukarıda sözü edilen ve denenmemiş fikirleri araması, yerleştirmesi, resmi cereyan eder.

Türkiye, yeni fikirlere, yeni ve denenmemiş fikirler muhtaç bir hayat safhası yaşamaktadır. Onun içinden çıkıp lu açacak çok partili bir sistemden feragat edememesi yeni fikir arama, hürriyet geleneğini yerleştirmeye bağlıdır. Bu sistem, onun, mümkün olduğu kadar yetçilik ve zihniyetini benimsemesine yarar.

Bununla beraber, Türkiye, bu sistemin getirdiği kûmetlerinin zayıflığı, tecanüssüzlüğü, disiplin eksikliği sistem içinde, bilhassa ekonomik ve bilhassa sosyal yapı alanında büyük operasyonlara gitme zorluğuyla da, paradoksal bir sonuç yaratır: Bir yandan hürriyet neği yerleşir ve gelişirken, yani, yeni meselelere, yeni cevaplar getirme akımı gelişirken, öte yandan eski ne de belli bir statükocu zihniyet içinde kalmadan ibaret kalan icralardan öteye geçememesi ha-

İşte bu noktada, çok partili sistemin, bir taraftan karşılaşma ihtimali ortaya çıkacaktır: Çok partili bir otoriter rejime bırakacaktır, ya da, hükûm partilerin etkisi altına alarak onlara hürriyet ver-

giltere, Fransa ve öteki küçük Şimal ve Manş denizleri gibi, bir hürriyet tadı almamışlardır. Onun için, bu Birinci Dünya Savaşının getirdiği problemleri çözemedikleri siyasi hayat mümkün olmayınca, bu ülkeler, totalitarizmlerde aradılar. İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle yeni Asya - Afrika grubu memleketlerdeki siyasi rejimi açısından incelemek gerekir. Buralarda da siyasi hayat sisteminin, daha üniter bir şekle doğru gelişmeleri arasında, bu sistemin, idarelerde de, kuvvetlenmesini de zikretmek gerekir.

Türkiye'ye gelince; aynı büyük siyasi kuralın siyasi determinizmin, buradaki oluşu etkilememesi safhasının bulunması gerekir. Yoksa, aynı determinizmin çok partili siyasi hayatın çözemediği problemleri, bu şekil içinde çözmeyi aratması gerekir. Nitekim; sonra, bu aramanın, iki deneyi de yapılmamış değ-

Fakat, Türkiye'de, siyasi oluş ibresinin ikinciolumcu partiler hegemonyası altında bir çok partili getirme noktasını da gözden kaçırmadığını kaydetmek de sebepsiz değildir : Türkiye'de, siyasi iktidarın maddesi, tanzimatlardan beri sınırlanmağa, zayıflatılmağa, bir demokrasi iktidarı haline getirmeğe uğraşılması ne kadar çok olursa olsun, sosyal ortamın hayatının elverişsizliği ne kadar yoğun olursa, «iktidarın tabiatını değiştirme akımı» da sürebilm-

lenmiş değildir. Bir iktidara gelme vetiresi, elbette var. partilerarası bir iktidar savaşı halinde organize edilmiştir. tirilmiş değildir. Çünkü, sistemde, başka parti ve res korunmuş bir siyasal muhalefete yer yoktur. Hukukç alternatif siyasal kuvvetler yoktur. Muhalefet, aynı p siyasal yollarla şekillenir, etki getirir, kendini belli bulursa, parti içi iktidar değişmesine varır.

a — **Tek partili hali doğuran ve geliştiren sebepler** sistem de, kendisine mahsus bir oluşun sonunda meydana kat, genel olarak şu kural ileri sürülebilir : Tek parti itibariyle, bir ihtilâl ve hükûmet darbesinden sonra k ihtilâl ve hükûmet darbesi, işin başına geldikten sonra yanığı olarak, tek partisini hukukan da inşa eder, kabul tek partili sistem; çok partili bir demokrasinin siyasal nomal sebeplerle akamete uğramasından, kitle dile yamamasından dolayı, mevcut otoriter - diktatoryal eğtinin, iktidarı elde etmesi ve ötekileri etkisiz hale getirulur.

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bir muştur : Marks'çı doktriner bir partinin, kuvvetli bir da yararlanarak, ötekileri tasfiye etmesi ile de tek partirlmiştir.

Tek parti sistemi, üniter - otoriter - totaliter bir tikçe yayılması ile de gelişir.

b — **Tek parti sisteminin özellikleri :** Bu sistem

laşma ile, parti liderlerinin eline geçer ve liderler tarafından kullanılır. Değişmede, gene parti içi bir oluşma ile devam eder.

Bu sistemde, pek kuvvetli bir disiplin dolayısıyla, bir parti içi iktidar temerküzü vardır. Parti - devlet birliktir. Bu sebeple, devlet iktidarı, parti içi merkezde toplanmıştır. Parti içindeki iktidar temerküzü sürekli olarak devam eder.

c — **Tek parti sisteminin doğuracağı sonuçlar** — mi de, yaşayan her canlı sistem gibi, bazı sonuçlar doğurur. Hayatı da bu sonuçlara göre tâyin edilir. Bir kere tek parti plüralist hürriyet dokusunu tadil eder. Artık, onkî plüralist hürriyet dokusu bir arada yaşamaz. Ancak, belli bir ideoloji binaenaleyh, bu ideolojinin mahiyetine göre, sürekli bir otoriter rejim ortaya çıkar. Faik Rıfkı Atay gene de, bir siyasal liberalizmin tadil edici unsur olarak işleviyle, bu ideolojiye çıkmamazlık etmez.

Bazan da, tek parti sistemi, kendi parti - devlet birliği olarak, çok partili siyasal hayata geçmenin bir kısa vade mi haline girer. Türkiye, bunun örneğini vermişti. 1945'ten, çok partili siyasal hayat biçimine, normalleşmiştir. Tek parti devrinde, plüralist hürriyet payının şartı olan bazı sosyal ve kültürel radikalizme giden parti devri, bu temel yapı radikalizmlerini başarmaya çalışılmıştır.

tek parti sistemine doğru bir gidiş istidatları, Türkiye'ni görmemezlik etmemek gerekir. Durum şudur : Türkiye, onu, plüralizmlere elverişli bir çok partili sistem koymuştur. Siyaseten az gelişmişlikten, gelişmişlik ru olmakta olan akım sürer ve plüralist hürriyet yerleşirse; Türkiye, bu şartlar içinde, radikalizmlere muhtevalı partiler rejimi altında yaşar. Çünkü, s partiler rejimi içinde, bu rejimin radikalizmlere elverişli ile, problemler çözme mümkün olur. Bu vetire m Türkiye'nin kaderi, tek parti içinde teşkilâtlanm — tam iktidar temerküzçüsü — bir sisteme bağlar

II — Doktrin ve program :

Doktrin ve program, genel olarak siyasal parti unsurudur. Bir ülkede siyasal partiler rejimini teşkil oradaki partilerin doktrin ve program özelliğini de kir. Keza, doktrin ve programlara şu veya bu nitelik veya bu niteliklere, partiler doktrin ve programları ağırlıkları tanımak suretiyle, bir ülkenin siyasal belli bir oluşa doğru götürmek mümkündür. Bir b hangi siyasal partiler rejiminde, doktrin ve program nırlar ve mahiyetler içinde kalabileceğini incelemek. Doktrin ve programlar, bir başka açıdan da siyasal nin enteresan unsuru olurdu : Her hangi bir parti nin şartı, doktrin ve programlara da belli nitelikler

mek mümkün gibi gözüktüğü halde, nihaî bir tahlil hayat görüşleri içinde kaldıklarını da tesbit edebiliriz. Bu görüşlerinin, birbirlerinden kesin olarak ayrılmadıkları, aynı torbanın içinde saymaktayız. Fakat, hareketli ayrımlara bakarsak, ayrı hayat görüşleri içinde bulunur. İnce bir tahlilin içine girmeden söyleyebiliriz ki, bu hareket noktasında mevcut olan, ve tarihî misyonu olduğu tarih çizgisi olarak; lâisizm radikalcısı, devrimci keziyet idarecisidir. Vaktiyle D. P., şimdi A. P. liderlerinden kendi aralarındaki şahsî ve tarihî sebeplerle olan ayrımlar ötesinde, vicdan hürriyetini muhafaza tutucu, piyasa kuvvetlerine itibar eden özel lî parti teşkilâtı etkisi ve egemenliği altında bir hareket met telâkkicisidir. Bu esaslar, ne kadar doktrinal trinal görüşlerdir. Partilerin bir çok tutumları, bu uymasa da, partilerin genel davranışları, bu kanalıdır. Bu kanalların, kendilerini normal olarak götürüyorlarsa, bu, Türkiye'deki sosyal şartlardan gelen menfaatleri dolayısıyla, kuvvetle benimsemeleridir. H. P., tarihî çizgi ve hareket noktası olan lâizm radikalizmi, böyle olduğu içindir ki, ötekiler, ona alternatif hürriyetini, muhafazacılık esasında tutma görüşünü benimser. Ama, C. H. P., seçim menfaatleri dolayısıyla, lâisizm olduğu radikalizmden tâvizler verebilir. Bilmukabece kuvvetleri taraflısı olduğu halde, Türkiye şartları teşhisciliğine devam zorunda kalabilir. Ama, esas hareket birlerinin alternatifleri de olmak üzere, yukarıda

Bunun cevabını, Anayasamızdan çıkarmak zordur. Anayasanın dışındaki başka kaynaklardan, endişelerde menfaat açılarından gelen ölçüler, hem kanunî olmakla hem de milletin ihtiyaçlarına uymaz. Türkiye'nin gerçek ihtiyaçları, siyasi partiler rejimi arayarsak, yukarıki sorularımızın içinde aramak zorundayız.

Bunu, Anayasamız içinde arar iken de, şu anahtar kelimeleri edeceğimiz, hareket etmemiz gerekir : Anayasa, Türkiye'nin hangi müesseseleri mahfuz tutmakta; işler olarak milletin ihtiyacını duymaktadır? İşte, doktrin ve program siyasi partiler rejiminin sınırları da, bunlar olacaktır.

Bu anahtarı kullanarak Anayasamıza eğildiğimiz zaman sorunun cevabı pek basit ve kolay hale gelir : Türk Anayasası

1 — Lâik Cumhuriyet, 2 — Genel devrî seçimler, 3 — Ülke, millet bütünlüğü, 4 — Mülkiyet ve miras, müesseseleri mahfuz tutmaktadır. Bu Anayasa, her hal ve kârda, bunları işler olarak muhafaza etmek, korumak ihtiyacını duyar.

Ohalde, Türk siyasi partiler rejimi içinde; (Cumhuriyet) seçim, genel devrî seçimlere, devlet - millet - ülke bütünlüğü, mülkiyet ve miras haklarına riayet etmek şartıyla, her parti her görüş, bir parti doktrini ve programı olabilir. Biz Türkiye'nin Türk siyasi parti rejimini tâyin ve tesbit ederken, milletin ihtiyacını ve program unsurunu, istediğimiz kadar sınırlayamayız. Milletin her kârda gösterdiğimiz müesseseleri mahfuz tutacağız lîz.

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

İşte, bu noktada, şimdi, şunu göstermek mü çok parti sistemi içinde, partilerin siyasal ortam, rak mevcut olan, olması gereken plüralizm içindek Anayasanın, yukarıda gösterilen müesseselerinden demektir. Türk Anayasa sistemi, plüralizmi, plüralist siyasal hürriyetçilik telâkkisini, namütenahi kabul etmiyor. Fakat bir çoklarının sandıkları ve bu konuda, pek dar bir ölçüye de iltifat etmiyor. O plüralizm yelpazelenmesine imkân veren bir rasyo hürriyetçi geleneğine uygun ölçülere itibar ediyor. Bizim dört müesseseden başka hiç bir sınır, parti ve program olarak bağlayamaz. Bu dört müessese hürriyetçi esprisine uygun olarak mahfuzluğunu mevzuatı sevkedebilir, fazlası yapılamaz.

Bu söylediklerimizi biraz daha müşahhaslaştırmak için neyin, doktrin ve program unsuru girmesini, neyin girmemesini de tâyin edebiliriz, dâimî olarak parti rejimi, bir ekonomik liberalizmi içinde sayar. Liberal, statükocu, gelenekçi doktrinler rejiminin makbul ve muteber sayacağı fikirlerdir. Şüphesiz yoktur. Lâik temeli değiştirmemek, lâiklik sağlamak şartıyla, bir gelenekçi fikir, Türk siyasi ideolojik, daha doğrusu doktriner temelli olabilir.

Siyasal partiler rejiminin doktrin ve programı liberal, statükocu, gelenekçi, liberal, statükocu...

siyi, mesele çözer hale getirmek için, doktrin ve program «sol» üzerinde kalmalıdır; «Solun türlü gamları» nı sola doğru açılmaya yönelmelidir. «Sağ» ın, hattâ «merkez» ları üzerinde kalma; Türkiye'nin modern çağda uğradığı kışmeleri ve sosyal bünye değişimleri olayı karşısında demokratik yapıcı unsuru haline sokma zarureti karşındır. Bu sebeple, onda ısrar, rejimi akamete uğratabilir. akametinden kurtulmanın yolu, siyasal partileri, «sol» üzerinde sıralayan bir siyasal partiler rejimine ulaşmaktır. Siyasal partiler rejimini tâyin eden, onu demokratik niteleyen sınır da, yukarıda gösterdiğimiz dört müessesesindedir. Binaenaleyh, bu «solun gamları» de; namütenahi olacaktır; Lâik Cumhuriyet; genel, serbest, eşitçi, devletin, ülke, millet bütünlüğü; mülkiyet ve miras müesseseleri nirlanacaktır. Yani, bunları mahfuz tutan, bir solun gamı nusu olacaktır.

III — Üyeler :

Siyasal partilerin üyeleri de, siyasal partiler rejiminin unsurudur. Türkiye şartları bakımından, bu unsur üzerinde tşünceler olmak gerekir.

Üyeler, siyasal partilerin beşerî unsurudur. Bu üyeler her ülkede üç grup içinde görürüz : Liderler, partizanlar, profesyonel politikacılar... Bu üç grup, Türkiye'de de yediler liderler ile profesyonel politikacıların partisi ile müesses

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

lar, Türkiye'de, bir çok kişi, — hattâ bölge halinde üyesi rolünü oynamaktadır — partinin gerçek doküman tutumu, davranışı için dayanak olamayacak durumda. O partinin üyeliği rolünü oynar. Bir başka deyimle, kendini teşkil eden insanlarımızın bir çoğu, kendi gerçek hayatı ile tan olma keyfiyeti ile tezat teşkil etmek üzere, bir fikir grubuna iltihak etmiş durumdadır. Kendi gerçek hayatı ile tan olma keyfiyeti, onu, sosyal kategorisi ile birlikte alıyorsa, yüceltecek bir fikir ve aksiyon grubuna iltihak ettirir. O, âdeta bunun tersine olarak, onu, mevcut aşağı sosyal kategorisi içinde tutup; değiştirmeyen, yüceltmeyen, onun faaliyetleri istikametinde icralar vaat etmeyen durgun, fikir ve aksiyon grubu içinde yer almaktadır. Çünkü üyelik, partili rolünü oynamaklık, uyanmış bir idrâk ve çim ile vâkıa olmuyor; sosyal bağın olduğu ağanın, onun oy liderinin telkini ile oluyor.

Öyle ise, Türkiye'de, üyelik durumunu, platform için, halkı uyarıcı bir hürriyet düzeninin, bir ön şartıdır. Lâzımdır ki, halk, bu hürriyet düzeninden gelen uyandırıcı mevkii, sosyal yerini, ekonomsal ve siyasal menfaatini mahiyetini ve binaenaleyh, bunlara tekabül eden bir teşhis edebilsin.. Bundan sonra, bir şart daha lâzımdır. En best teşhisi ile seçtiği partiye iltihakını, siyasal ve binaenaleyh hattâ psikolojik açıdan engelleyen bir ortamın da gerektirilmesi fiye edilmiş olması lâzımdır. Bu da olmazsa, «Sol»

yasal partiler bir demokrasi müessesesi olan kendilerinin demokratik bir teşkilât içine partiler içindeki teşkilâtlanma, demokratik bir mahiyetlidir. Bu demokratik mahiyet; kadın ve çocukla ilgili kurulları kapsamalıdır. Ayrıca, bu bağlamda askerî ve milis kurulları halindeki teşkilâtlanma da gerekir. Zira, bunların, demokratik kurumlar olarak kurulmadıkları, kurulmayacakları muhakkaktır.

Bizce, iç teşkilâtlanmanın, demokratik bir parti için iki unsura, iki hususa bizzat önem vermesi kademeli bir teşkilât şeması içinde başarıya ulaşma ve mukavemet edebilecek ve binaenaleyh partiye demokratik yoldan saptırıcı âmillere karşı kuvvetli bir merkezî liderlik kurmak.. Şöyle:

Bir siyasal partinin görevi; halk dilek ve isteklerini insicamlı bir doktrinden ilham alarak halkın yararına bunların, gerçekten halka tekabül eden ihtiyacını inandırmak suretiyle, siyasal iktidarı elde tutmaktır. Her iki halde de, siyasal parti, başarılıdır ve bunda başarı kazandığı oranda halkın yararına binaenaleyh, iç teşkilâtlanma, buna göre bir partiye de merkezden dışa doğru bir kademelenme gerekir. Bu; en uç noktadaki görüşlerin, dilimden dilime mal bir akım ile merkeze kadar intikalini önlemek ve kararlarını etkilemesini mümkün kılacak:

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

İşte bu etki alma sırasında, kitlenin ağırlığı altır. Çünkü, her ülkede, kitle, demokrasi uygulandığı zaman, siyasal - siyasal - ekonomsal muayyeniyetlerinden sızan eğilimlerini, esprasyonlarını, bütün siyasal kuvvet aktarım kanalıyla devlet hayatına empoze ederler. Bu yüzden, bazan, kendisine ışık tutan doktrin ve program esinlenir; bütün davranış prensiplerini ve uygulamalarını kendisine empoze ettiği dileklerden çıkarma yoluna gidebilir.

Bunun hiç de kötü bir şey olmadığı, halk dilek ve isteklerinin hükûmet üzerinde bir ağırlık teşkil etmesinin, ancak gereğini teşkil ettiği ileri sürülebilir.

Fakat, şu da bir gerçektir ki, siyaseten az gelişmiş, sadece kendisi olarak bir halk dileği ve eğilimi yakalamamıştır. Böyle ülkelerde, halk eğilimleri, durgun, kapalı, ilkel, sömürülen ekonomi hayatı yaşayan bir kapalı toplumun ekonomsal şartlarından sızan, bu kapalı hayata ve onun sosyal - ekonomsal ve sonunda siyasal durumlara da, zıttı veya sömürülen ekonomi toplumunun ağaları — liderleri — oy liderleri hâkimdir. Binaenaleyh, böyle ülkelerin halkları, halkın, sadece kendisi olarak yarattığı, bulduğu, gerçek dilekleri olmaz, buralarda, halk eğilimleri, esprasyonları, gerçek dilekleri, gerçekte, durgun, kapalı, ilkel ziraat veya sömürülen ekonomi hayatını, halk kitlelerini severek yöneten ve ağa — liderlerinin, bu düzenin sürüp gitmesi için halka karşı gösterdikleri görüşlerden ibaret kalır. İşte bu görüşler, demokrasiyi

rundadır. Parti maliyesinin şu ya da bu niteliği, siyasetin özelliğini meydana getiren unsurlardan birisi değildir. Bu unsuru rasyonalize edilmezse, sıhhatli bir partiye kavuşulmuş olmaz. Böyle bir sıhhate kavuşabilmek için gelir kaynakları, gerek harcama konuları ve yolları. Bu işi yapacak olan partiler rejimi; partililer aidiyetleri üzerine, bağışın, devletten görülen yardım, yabancı kâr edinme konularında ve nihayet, partinin rüşvet alması rasyonalizasyonlara gitmek zorundadır. Ayrıca, bu teşkilâtın yürütülmesine, idamesine, propagandaya malalarda rasyonalize edilir ve bilhassa, seçim rüşvetleri lenir.

Parti maliyesini böyle rasyonalize etme Türkiye için pek önemlidir. Bu düzenlenmenin şu altında yapılması gerekir :

a — Parti maliyesinin bütün unsurları, tam bütünlükte olmalıdır.

b — Gelir kaynakları ve masrafları, sürekli olarak dan gayri bir organ tarafından denetlenmelidir.

c — Bazı masraflar, bilhassa seçim masrafları, denetlenmelidir. Bir parti maliyesini tanzimde esas olan bu türün Türkiye için değeri, bilhassa pek açıktır.

VII — Parti faaliyetleri :

vuracak kararları — içte — uygulandırma genel siyasal faaliyetini yönetecek iç organla faaliyetinden ibarettir. Türkiye'deki iç kararın tümü, şekli bakımından merkez organlarını geçer. Bu da tabiidir. Çünkü, liderler, fikir merkezdedir daha ziyade... Bununla beraber, sahnesine çıkıp, kendi ağırlığını hissettirmeğe — ki, Türkiye'de çok partili hayatın başlangıçları da, iç karar oluşturma faaliyetlerini etki bu konuda bir karşılıklı etkileme oluşu cereyan

Her kademenin kendi organlarını seçme faaliyetleri karşılıklı etkileme oluşu cereyan eder. Her kademe, kendi kararlar çıkarır. Fakat, taşra organlarının seçiminde, merkezle taşra arasındaki ilişkiler, merkezlik oyunları ile, oluşu etkiledikleri de bir gerçektir.

B — Dışa yönelmiş faaliyetler : Partiler, ayrı ayrı faaliyet icra ederler. Bu faaliyetleri, aynı zamanda temsilcilerin rolleri, etkileri terimleri ile de ifade etmek mümkündür. Bu faaliyetler, onları, kendilerine emanet edilmiş amaçlarını gerçekleştirmek için siyasal mekanizmayı — yerine getirirken, kamu oyunu etkileyen bir faktör olarak, bu noktada da onlara bir rol oynatır.

a — Kamu oyunu etkileme rolü : Partiler, temsil ve ifade rolüyle, kamu oyunu etkileyen bir faktör olarak, bu noktada da onlara bir rol oynatır.

ii — Bundan başka, siyasal partiler, sadece kavuşturma» faaliyeti göstermezler. Sadece bu etkilemezler. Siyasal partiler kendilerinden önce olan kişisel fikirleri, eğilimleri, böyle, belli bir açıklığa kavuştururken, aynı zamanda, bu kişileri işleyerek oldukça değişikliklere de uğrattırlar. Çünkü ya da dışarda zaten var olan bu fikir, eğilim, aklî kuvvet kazanmış olarak, âdeta, yeni bir fikir haline gelir, onların, kamu oyunu etkileme rolünün bir parçası olur.

iii — Bazan da, siyasal partiler, zaten hafifçe ayrılıklarını, kültürün artmasının tesiri ile, işleyerek haline sokar, sokmağa yarar.

Bütün bu söylediklerimizi bir cümle içinde diyebiliriz ki, siyasal partiler, toplumdaki bazı nîmsemelerle işe başlayabilir. Fakat, bu fikirleri genel prensip etrafında açıklayarak, kamu oyunu alırlar. Ama, aynı zamanda, zaten var olan bu fikirler geliştirmeye de tâbi tutarlar. Fakat bazan da, bu değişimin sonucu, ortaya, var olan duruma zıt yeni fikirler çıkar. Siyasal partiler, kendilerinin bir kamu oyu fikri haline getirirler, gene kendileri, daha radikal yol ile ve bu fikirler olmağa doğru da iterler.

c — **Parlâmento üzerindeki rolleri :** Siyasal parlâmentoyu, âdeta, klâsik şeklinin ötesinde bir hüviyet muşlardır. Klâsik şeklinde, parlâmentolar, bir bütün millet mânevî şahsından vekâlet almış bir bütün halindedirler. İşte siyasal partiler işe karışınca, bu bütün bozulur. Temsil vâkıası da, siyaseten mahiyet değiştirmiş olur. Siyasal partiler kanalıyla, temsilî hükûmet farazıyâ bütünlükten çıkmıştır. Millet, türlü partiler mihverine göre mu oyu bölümlerine ayrılmıştır. Temsil de, milletin siyasal partiler tarafından temsilinden ibaret kalmış parlâmentoda milletin partilerde temsilinin bir in'ikâsı olmuştur. Böylece partiler, temsil vâkıasını, parlâmentoya vermiş, kendisinde toplamıştır. Parlâmento faaliyetlerinin rûşe göre etkilemeğe başlamıştır.

Parlâmentonun esas faaliyeti ise yasamadır. İş partiler, yasama üzerine son derece kuvvetli etki getirecek yetini de değiştirmiştir. Aslında, yasama, meclisin sağ gün, partilerin parlâmento üzerindeki rolleri ve etkisi yasama, bir parti grubu uygarşisinin kararı haline geçmiştir. parlâmento, türlü meclis gruplarından mürekkep olur. ra da, bunlardan birisi veya bir ikisinin meydana gelmesi lisyona gelmiştir. O zaman, yasama, işte bu grubun mensup bir uygarşisinin kararı olur. Parlâmento, bu karar organı halini alır. İktidar dışındaki parti gruplarının etkisi olursa da, bu, nihayet hafif tadiller getirmek

**2 — Parti faaliyetlerinin demokratik bir mahiyet-
mesi :** İşte parti faaliyetlerinin şeması, aşağı yukarı
ma içinde cereyan eden faaliyetlerin gittikçe demok
başladığını, bu yönde geliştiğini görmekteyiz. Bu bel
gösterdiğimiz şema içindeki faaliyetlerin, gittikçe d
ması, bu yönde gelişmesi gerektiğini söylersek, daha
etmiş oluruz. Partiler rejiminin, demokratik nitelik
için bu şarttır. Bu demokratize faaliyetler akımı, bizi
ti faaliyetlerine sınır olacak prensibi de geniş tutmağ
tir.

Siyasal partiler faaliyetlerini demokratize etme
hattâ bilhassa, iç faaliyetleri demokratize etmekle b
için de partilerin karar oluşturma her kademenin ke
seçme işini ele almak gerekir. Türkiye'de, fikrî örgü
rın, bilhassa merkezde toplanmış olması, karar oluş
lerine, merkez oligarşilerinin hâkimiyetini sağlar. Bur
nın yolu, Türkiye'de, bir taşra aydınları ve elitleri k
mesidir. Fakat bu, zaman ister. Onun için, partilerin
sını demokratize edici bir hukukî sistematiikten yara
kullanmalıdır. Bu, şu demektir : Merkez organları, a
programa ve iç tüzüğün usullerine göre verilmiş kar
ya zorlayabilirler. Genel parti siyasasını ilgilendiren
malarında, alt kademe görüşlerini de üst kademel
kesin karara varma yolundan başkasını muteber sa
kir. İşte, ancak bu suretledir ki, partinin içinde bir d
nasebetler çizgisi hâsıl olabilir

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

halinde ayrımlar getirmektedir. Bu nüanslar, ilk i ekonomi ve sosyal münasebetler telâkkisini değiştir ni müşahhas fikirler meydana getirmektedir. Bir kültürün ilerlemesinden dolayı, mevcut fikirlerde bi geliyor, yeni müşahhas fikirler ortaya çıkıyor, bunla sını teşkil edici siyasal partiler faaliyetleri meydana karma ekonomi, sosyal adalet, toplumsal güvenlik, kirleri imal edilmiş oluyor. Bu imal işinde, bizzat p —partilerin kamu oyunu meydana getirmedeki ro yaptıkları faaliyetler — bir yer işgal etmektedir.

O halde, parti faaliyetlerinin girdiğı bu yeni du ları demokratize bir mahiyete doğru geliştirmenin y ğinden ortaya çıkıyor : Geniş hürriyet yelpazesini mek; mevcut parti rejimi içinde parti faaliyetlerin tuları Anayasanın ileri sürdüğü müesseselerden başl yatma geleneginden ayrılarak, bizzat Anayasanın h ğine dayatmak.. Siyasal partiler rejimini meydana bu istikamette yapılacak bir hürriyetçi gelişme ile riyle bir ilkel ziraat toplumu hayatından sızan fiki olan, ayrıca, bu fikirleri liberal esasta tadil ve inkiş mu oyunu bu yönde statükocu olarak inşaaya vesile o tilerimizi, kültürün ilerlemesinin kendilerini zorla ler istikametinde de kamu oyu yaratmaya doğru se

Bir siyasal partiler rejimi içinde aday tesbiti o

jimi bu ön seçim tedbirine yabancı kalamaz. seçim bölgesindeki adaylarını, sadece partililer o bölgedeki seçmenlerden de kurulu daha geniş bir meclis bir zarurettir.

Siyasal partiler faaliyetlerini demokratize yasama organı ile olan münasebetleri ve yasama organı ile ilişkileri de eğilmek zorundadır : Partiler - yasama organı ilişkisi : Parlâmentonun; hükûmet — yasama organı ilişkisi : Hükûmeti teşkil eden parti veya partiler — yasama organı haline gelişi; bu tasvip ve tasdik sırasındaki tartışma vesilesiyle muhalefet gruplarının, tenkit etme gücünün ortaya çıkışı... Binaenaleyh, demokratize edilmesi, siyasi partiler, parti grupları vasıtasıyla yasama organı ile ilişkileri, bu genel tartışmayı, ve onun içinde muhalefet etme imkânlarını mahfuz tutma partiler vasıtasıyla, yasama ile yürütme ne kadar ilişkili, ve, bunun sonucu olarak da, yasama organının görüşüne ne kadar uygun çıkarsa çıksın, bu genel tartışma muhalefet etme unsurları ayakta kalabilmelidir. Bu tartışmanın içinde muhalefet etme imkânının mahfuz tutulması, ettiğimiz yasama ve yürütmenin birbiriyle ilişkileri, muhalefet etmesi sonucu ortadan kalkan «Hükûmetin denetimi» müessesesinin buralardan kalkması...

parti tekeli kuralına sadık kaldıkça da, bu ihtiyaç partiler rejimine, hükûmeti kurma ve yürütme k... neklik getirilebilirse, — bu esnekliğin ne olduğu fiilen yerine getirme, pek zor olacaktır — bu es... hâsıl olacak bir aydınlar birleşmesi ile, gereken operasyonlara girişmek mümkün olur.

3 — Bir demokratik mahiyet içinde, parti faa
Görülüyor ki, gerek iç hayatında, gerek dışa yö... siyasal partiler, sürekli bir faaliyet göstermekte... leri ile, partiler, doktrin ve programlarını meyd... oluşturmalarına ulaşırlar. Dışa yönelmiş faaliyetl... trinlerinde gösterilen esaslara göre kamu ayunu... me, etkileme işine girerler; seçimleri istikame... mento kararlarını imal ederler; hükûmet faaliyet... tirirler. Faaliyet sınırları da ne kadar demokrat... çizilirse, bütün bu kamu oyunu - yaşamayı - yür... faaliyetlerinde o kadar olumlu olurlar. O halde, oyu dalgalanmaları ile, bunun etkisi altında yasa... liyetlerinin olumlu olarak gerçekleşmesi, parti f... genişliğine bağlıdır. Bu, partilerin kendilerini ge... leştirmelerinin de şartıdır. Fakat, çok defa, parti... varmazlar. Kendilerini gerçekleştirmenin, gelişt... bu, parti faaliyetlerini demokratik bir mahiyet iç... götürücü akımın karşısında yer alırlar. Millî men... lâmeti gibi şemalara sarılarak, kendi faaliyetlerin

nunda, siyasal partilerin faaliyet sınırları ve maddî muhtevası muvacehesinde, neyi belirtmek için yaptık. Mevcut cezaların, onun felsefesinden gelme insiyakları ile me itiyadından kurtulup, her şeyin esasları zaman, görürüz ki, siyasal faaliyetin sınırlarımızda, oldukça geniş tutulmak gerektir.

Bu hüküm, dediğimiz gibi, mevcut ve statükocu toplum konsepsiyonu tarafından caktır. Fakat Anayasamızın maddî muhtevadık kalmak isteyenler için, parti faaliyetlerinin tutulmasından başka çare yoktur.

Eğer, buraya kadar ileri sürdüğümüzü düşünmüş ise görülecektir ki, parti faaliyetleri ile bizim böyle geniş tutulması, bir mahzuruna, ilkel ziraat grubu hayatından zaten gelen kültür gelişmelerine sahne olan memleketimizin bir sonucu olmaktadır; yani olumsuzdur.

Son hükmümüzün tahliline, şuradan itibaren Siyasal partilerin olduğu her yerde, bunların ve program benimsemelerine hâkim esasları olduğumuz gibi faaliyetleri...

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

i — Partiler, dinî - ırkî - mahallî maksatlarla gibi, bu maksatlara yönelmiş faaliyetlerde de bulunamazlar.

ii — Partiler, tek parti rejimini getirmek maksadıyla ve bu maksada yönelmiş faaliyetlerde bulunamazlar.

iii — Partiler, yabancı devletlere iltihak maksadıyla ve faaliyet olarak yönelemezler; ülkenin bir bölümünü ayırma maksadı da, program ve faaliyet haline getirilemez.

iv — Nihayet partiler, programlarında olduğu kadar, eylemlerinde de kurulu düzeni, demokratik rejimi aşmamakla yükümlüdürler.

B — Bu sınırların gerektirdiği tedbirler, tartışılmalıdır : Bu sınırlar, birer nazari prensip olmaktan ziyade, maddeten kurulmuştur. Bu sınırlar, bazı tedbirlerle uygulanır. Bu tedbirler, bilhassa «kurulu düzeni, demokratik rejimi koruma» amacına dayanılarak, sol partileri önlemeğe doğrudur. Vâkıa, demokratik ülkelerde, genel olarak, sağ ve sol partilerin faaliyetleri büyük bir titizlik ile izlenir. Fakat, siyasal sınırların çok görülen husus, tedbirlerin, bilhassa sol partilere karşı uygulanmasıdır.

Bununla beraber, tedbirler, demokratik düzeni korumak olarak sürekli bir tartışma konusu olmaktan kurtulamaz. Bugün, batının en büyük demokrasilerinde, sağ ve sol partilere karşı faaliyet sınırlarını gösteren prensiplerin geçerliliği, eylemleri sürekli tartışma konusu durumundadır. Bu tedbirler hakkındaki tartışma, batı demokrasilerine me

Demokrasinin hürriyetçi idée'si ile, hattâ komünizmin de uyumsuzluk yoktur. Çünkü, demokrasinin hürriyetçi bir telâkkidir. Bunda birbirine ne kadar zıt fikir, bir arada bulunmak zorundadır. Demokrasi plüralizm ile ifade edebilir. Tedbirler ise, bu plüralizmi gösterir. Çünkü, mevcut fikirlerden ve faaliyetlerden bir bütüne, yasak etmektedir. Fikirleri ve faaliyetleri, çok yabancılığıyla uzak tutan bir ünanim cemaat telâkkisi vardır. Böyle, ünanim bir cemaat telâkkisine dayanan demokrasinin düşünülebilir. Fakat demokrasiyi, hürriyetçi telâkkisi üzerinde kurmak istediğimiz zamandır ki demokrasi kurulabilir ve düşünebileceğimiz tek şekil, plüralistdir. Bunun içinde de, böyle faaliyet sınırları olan bir cemaat telâkkisi vardır.

Bu görüşe karşı da şu iddia ileri sürülmektedir: Hürriyetçi idée'sine gerçek sadakat gösterdiğimiz zaman bir cemaat olma niteliğini kaybetmeden riayet edebileceğimiz bir fikir vardır : Sağ veya sol fikirleri «fikir» olarak ileri sürmek hürriyeti mevcuttur. Buna, hiç bir aydın demokrasinin ihtiyacı yoktur. Fakat «hürriyet» i tahrip etme amacı olan bir siyasetin hürriyeti tahrip etmeğe kalkmayı da, gene hürriyet içinde düşünmek gerekir. Hürriyeti tahribe yönelmiş faaliyetlerin de, hürriyetçi bir telâkkinin tatbikatını teşkil ettiği söylenemez. Hürriyetçi bir cemaat dayandığı bir «Sosyal pakt» ı vardır. Bu, bir siyasi birliktir. Spritijel değerler üzerinde birleşme ile meydana gelir.

iii — Nihayet, bir görüşe göre, siyasal parti faaliyetleri, bir pratik sebep dolayısıyla de re Türlü tedbirlerle sınırlanmış ve önlenmiş bulunan ler ve faaliyetler, kendilerini tanımayan bu siyasal lerini tabiatıyla açığa vurmazlar. Kendilerini aç beklenemez. Onlar, başka şekiller ve renkler altında dilerini gerçekleştirmek isterler. Böyle olunca da, teşhis edip önlemek güçlüğü ile karşılaşır. Siy kirlerini ve bilhassa faaliyetlerini teşhis için elim kıstaslar bulunmayacaktır. Binaenaleyh tedbirleri, konularında değil, yanlış yerlerde uygulama durum caktır ki, bu da, genel olarak, demokrasi dışı tat caktır ve böyle yanlışlıklarla yapılacak demokras hedef olma korkusu, aslında makbul ve muteber riyetçi davranışları da ürkütecektir. Binaenaleyh, detmek lâzımdır.

Bu görüşe karşı ileri sürülecek iddia, gene, ar yanabilecektir : Memleketin bütün fikir kadroları şik moral ve spritüel değerlerin nelerden ibaret c bulabilirler, formüle edebilirler. Böylece, sosyal p teşhis mümkün olur. Tedbirleri, bu unsurlara day kuk ameliyesinden ibaret kalır ve bu da mümkün

iv — En sonunda, tedbirlerin davet edeceği mu ileri sürerek de, bu tehlikeli durum içine düşn lerin reddi istenir. Denir ki, siyasal partilerin kuru

değerleri ve onlara dayalı toplumsal teşkilâtı açış tehlikeli olur?...

Görülüyor ki, siyasal partilerin kendilerine ve nan sınırlar, bu sınırları fiilen kuran tedbirler, sormuş tışma konusu olmaktadır; reddedilmek istenmektedir.

C — Siyasal partiler faaliyetlerini bağlayabilecek birin prensibi : Bu red dileğini veya ona karşı çıkmak düşünür, kendine göre değerlendirebilir. Bunun yurumluluğu, bazı tedbirlere başvurmaktan uzakta. Her hal ve kârda bir tedbirler yolu izlenme eğilimi. man, en realist tedbiri arama ihtiyacını duyarız. Bizim zaman da realist tedbirin prensibini şurada Anayasada mevcut müesseselerin işlemesini, tehdit şiddet kullanarak bozan, akamete uğratan kurulu yasak edilmesi; bunun böyle olduğunun da, ancak ca tesbit edilebilmesi...

Binaenaleyh, siyasal partilerin kuruluş ve bilhassa ait bir yasak formüle edebilmek için, yasakladığımız da var olan bir müesseseyi işlerlikten alakoyacak, bozacak, akamete uğratacak nitelikte olması gerek. sonucun da, o faaliyetin, şiddet kullanarak, tehdit uygulanması ile ortaya çıkması gerekecektir. Yoksa fikir olarak kaldığı zaman, Anayasadaki bir müess

D — Bu prensip açısından Türkiye'deki durumun Siyasal partilerin kuruluşlarını ve bilhassa faaliyetleri tedbirleri, Türkiye'de de, yukarıda gösterilen prensip Binaenaleyh, kısaca diyebiliriz ki : ancak, 1961 Anay unsuru olarak var olan müesseselerin hayatını ve işle şiddet kullanarak, tehditlere başvurarak bozan, akam faaliyetler yasak edilebilir. Bir faaliyetin, var olan müessesesinin işlemesini bozduğunu, bunu da kuvvet yoluyla yaptığını tesbit de — ve binaenaleyh gerek gulanması da — ancak, kaza organlarına ait olabilir soyut fikirler, ancak, Anayasadaki bir başka müessese riyeti müessesesinin» işlemesinden ibaret kalarak, tedbire konu olamaz. Çünkü, soyut bir fikrin, bir An sesinin işlemesini bozması, söz konusu olamaz. Keza, gerçekleştirilmesine mâtuf bir parti faaliyeti de, Anayasa işlemesini, bertaraf edici bir mahiyet kazanmadıkça yet olması dolayısıyla bir tedbir konusu olamaz. Çünkü bir Anayasa müessesesinin varlığını, işlemesini bozucu raticı mahiyeti, yönü, niteliği yoktur.

Bir tedbir konusu olabilecek faaliyetin niteliğinin ettikten sonra — tekrar, tekrar söyliyeyim : Bir ted bilecek faaliyetin niteliği şudur : Şiddet kullanarak, vurarak, 1961 Anayasasında siyasal, toplumsal yaşa unsuru olarak var olan bir müessesenin işlemesini bo uğratma... — 1961 Anayasasınca işlemesi öngörülen lan müesseselerin nelerden ibaret olduğunu tâyin v

yönden etki getirmez; yani sosyal paktı m onların ifadesi demek olan Anayasa mües zucu bir etki getirmez.

O halde, demek ki — tekrar edelim — cek faaliyetlerin niteliğini — yani sosyal p ların ifadesi olan müesseselerin işlerliğini b tikten sonra, işlerliği mahfuz tutulacak müe lebiliriz, bunları da Anayasadan başka bir sosyal paktın siyasal unsurlarını, Anayasada mayız. Siyasal açıdan baktığımız zaman sosy rettir. Üzerinde birleşeceğimiz moral, spiritü değerlerin somut bir halde belirmesini ifade cak Anayasada bulabilirsiniz. Bu müesseseler mak, pratik bakımdan da gereklidir. Sosya bu değerleri ifade eden müesseseleri, Anayas aramağa kalkarsak, ünanimiteyi elde etme Herkes, kendi kişisel mizacına ve anlayış big eri ve böyle bir değerın ifadesi olan müesses şimdiki ceza mevzuatımızı, bilhassa 141, 142 bunların yerine başka yeni hükümleri — ile yal pakt» ı meydana getiren unsurları, Anay formasyonumuza ve mizacımıza göre aramam retle vardığımız enfüsî çözüm yollarından ku edilen realist prensibin kendisine ve tatbika mahfuz tutulması gereken müesseseleri Anay arayamayız. Burada ayrıca Anayasa ü

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

iv — Çok parti müessesesi : (İktidarı meydana getiren devrî oyun çok parti rekabetine dayanması, siyasal hayatın muhalefet ikiliği üzerine kurulması),

v — Devletin bütünlüğü müessesesi : (Devletin, idariyeti ile birlikte, bölünmezliği),

vi — Mülkiyet müessesesi : (Sosyal düzenin için gerekli bulunması),

vii — Miras müessesesi : (Keza, mirasın da, bir sosyal âmil bulunmuş olması),

viii — Teşebbüs müessesesi : (Özel teşebbüsün serbest olması)

Bu Cumhuriyetin başka vasıfları da vardır : Sosyal devleti olmak gibi.. Ayrıca, sosyal ve siyasal düzenin temellerini de bulabiliriz. Fakat 1961 Anayasasının kurduğu temel, sosyal rejimin, bir kelime ile devlet hayatının temel rekt olarak âmil veya temel olan müesseseler olarak, yetinmek gerekir.

O halde, siyasal partilerin faaliyetlerine getirilecek olan ederkken dayanacağımız prensibi, ölçüyü, kıstası bulmak Türkiye'deki siyasal partilerin gerek kuruluşlarında, faaliyetlerinde bağlı kalacakları sınır; çok parti rekabeti esas alan reyan eden bir genel devrî oya dayalı Lâik Cumhuriyet ve ülkesi ile birlikte bölünmez devleti; bu devletin

mokrası olması şeklinde gösterebiliriz. Binaenaleyh mokrası müessesesi de, bu 8 müesseseden öteye, barılmamayı zorunlu kılar. Bu 8 müesseseden öteye gma, kişisel felsefemizin, mizacımızın ve nihayet, dlarla koruma insiyakımızın eseri olabilir.

Fakat böyle bir sınırlama, bir yandan, bu 8 u mak şartıyla beraber, gene de var olan plüralist de riyet telâkkisine, demokrasinin hürriyetçi idée'sine a yandan da, az gelişmişlik ortamı içinde, siyasal rejir kanizmasını, karmaşık problemlerini çözecek yolda tiyacında olan Türkiye'nin, bu geliştirme yollarını nü kırar, bu yolların bulunmasını imkânsız kılan bir toplumsal durgunluğu davet eder. Nihayet, Anaya saydığımız müesseselerini ileri süren ve düzenleyen tümünün ruhuna aykırılık teşkil eder.

Türkiye'nin idaresini; sun'î olarak yaratılan ot nin koyacağı dar sınırlar içinde tutarak, bir idare mak isteyenler bu görüşe karşı olacaklardır. İlkel zira ve siyasal münasebetleri içinde durgun bir hayat ya meslek liderine, oy liderine bağlı kalmaktan ötesini d için uyanık bir gayret içine girme ihtiyacını duymay kim olmaktan gelen çıkarlarını kaybetmek istemeye rüşe karşı olacaklardır. Çünkü onlar, Türkiye'de, plür telâkkinin altında, kitlelerin, kendi yollarını arayıp zı olmazlar. Bu sebeple de, Türkiye'de, plür

SİYASAL PARTİLER REJİMİ

Anayasa rejimimiz; hem kamu yararı adına, hem de, yal hayatı insanlık haysiyetine yakışır bir seviyeye adına, bütün hak ve hürriyetlere sınır getirebilirdi. M özel teşebbüs de bu hak ve hürriyetler cümlesinden yarar ve amaç adına, pekâlâ sınırlanabilir. Ayrıca, müesseseleri, bir sosyal görev idraki içinde mütalâa bakımından da, onları, sosyal görev mahiyetine irca iç bilir. Fakat bu sınırlar, bu hak ve hürriyetlerin özün kadar ileri gidemez.

Demek ki, bu son 3 müessesenin mahfuzluğu ve 3 müessesenin dar tutulmaması anlamında değildir. 1 yi, özleri mahfuz kalmak şartıyla, pek dar tutabilir, sınırları içinde mahfuzluklarına riayet edebiliriz.

O halde; özleri baki kalmak şartıyla, her hangi ni veya faaliyeti; mülkiyeti, mirası, özel teşebbüsü p tersine, devlet mülkiyetini de pek artırıcı, iktisadî l devlet eliyle düzenleme esasını kabul edici olabilir. dit dileği ve faaliyeti; mülkiyeti, mirası, özel teşebb rip eden, kaldıran bir ölçü göstermesin. O zaman, A rın mahfuzluğunu ve işlerliğini öngören hükümler il Bu müesseselerin işlerliği bertaraf edilmiş olur. O h rip etmemek şartıyla, — ki o zaman bu 3 müesses olur — bu üç müessese, ölçüsünde, miktarında, m derecede tahdit edilebilir; böyle bir tahdidi öngören faaliyet mümkün olabilir. Binaenaleyh, siyasal